

розвинутих техногенних суспільствах стають „емоційно нерозвинутими”, втрачають саму основу естетичних переживань, що негативно впливає на стан суспільства, його психологічний клімат.

Література:

1. Бондар І. І. Психолого-педагогічні основи навчання образотворчому та декоративно-прикладному мистецтву: Методологічні і методичні нариси. – Черкаси: Вид від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2005.
2. Вісник Харківської Державної академії дизайну і мистецтв: Зб. наук. пр. / за ред. Даниленка В. Я. – Харків: ХДАДМ, 2008.- № 11.
3. Карцер Ю. М. Рисунок и живопись: Учеб. Пособие. – 3-е изд. стер. – М.: Высш. шк., 2000.
4. Мистецька школа в системі національної освіти України: Навчально-методичний посібник. – Л.: Видавництво „Брати Сиротинські і К”, 1999.
5. Художня освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку: Матеріали науково-практичної конференції. К., 1998.
6. Яшухин А. П. Живопись: Учеб. пособие №2003. – М.: Просвещение, 1985.

УДК 37 034(038)

Пащенко М.І.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація .У статті розглядаються психолого-педагогічні основи розвитку творчої активності особистості

Аннотация. В статье рассматриваются психолого-педагогические основы развития творческой активности личности

Annotation. The article tells about Psikhologic and pedagogical bases of development of creative activity of personality.

Розвиток особистості на всіх етапах її життєдіяльності – це умови, засади всебічного розвитку особистості, забезпечення її творчого потенціалу, реалізації здібностей, зростання компетенцій, удосконалення отриманих знань, умінь, навичок.

Активність – загальна характеристика живих істот, їх власна динаміка, джерело перетворення чи підтримки ними життєво важливих зв'язків з оточуючим світом. В психології активність виступає у співвідношенні з діяльністю, проявляючись як динамічна умова її становлення, реалізації і видозмінення, як властивість її власного руху.

Активність характеризується : обумовленістю специфікою внутрішніх станів суб'єкта безпосередньо в момент дії; довільністю, тобто наявністю мети суб'єкта; надситуативністю, тобто виходом за межі вихідних цілей; стійкістю діяльності по відношенню до мети.

Активність особистості – здібність людини здійснювати суспільне – доцільні перетворення в світі на ґрунті привласнення багатств матеріальної і духовної культури, яка виявляється в творчості, вольових актах, спілкуванні тощо [1, 15].

Види активності розрізняють в залежності від видів діяльності. Їх можна умовно класифікувати в такі групи: біологічна активність, психологічна, соціальна.

Біологічна активність є загальною характеристикою всіх живих істот. Формами психічної активності, вважає О.В.Скрипченко, [2, 45] є моторні дії, перцептивні, мнемічні (система різноманітних прийомів, що полегшують запам'ятовування та збільшують обсяг пам'яті шляхом додаткових асоціацій), розумові, мовні, імажинативні дії. Соціальна активність – це складне поняття, складовими елементами якого П.Г.Казакова [3, 80] виділяє: моторну активність – рухливість в процесі пізнання дійсності, навчання, ігор, праці спілкування тощо; розумову активність – оптимальність засвоєння дітьми соціального (емоційного, морального, трудового, художнього та іншого) досвіду людства; трудову активність – інтенсивність, результативність участі у суспільне – корисній праці, навчанні, іграх; етичну активність – виявлення причетності та дбайливого ставлення до всього, що створено природою і людиною, доброзичливість у спілкуванні з дітьми та дорослими, яка виражається у співчутті, співпереживанні, допомозі тощо; творчу активність.

У психолого-педагогічних дослідженнях визначаються різні рівні розвитку активності школярів. Ми вважаємо найбільш прийнятною для нашого дослідження класифікацію Г.І.Щукіної. Вона виділяє такі три рівні: репродуктивне – наслідувальний; пошукове – виконавчий; творчий.

Репродуктивно-наслідувальна активність – така активність, за допомогою якої досвід діяльності однієї особи нагромаджується через досвід іншої.

Пошуково-виконавська активність характеризується активним пізнавальним відгуком і пошуком учня на уроці. Він виявляє інтерес до навчання, ініціативу в пізнанні. Розглядаючи завдання, яке пропонує вчитель, учні самостійно знаходять шляхи його розв'язання (часто не один, а декілька) і вибирають найбільш раціональний..

Творча активність є вищим рівнем активності. Вона характеризується не тільки активним пошуком, але й оперуванням різними способами вирішення проблеми. Учні знаходять самостійні шляхи вирішення, відмінні від загальнонавчаних..

У педагогічній енциклопедії поняття творчої активності трактується як здібність індивіда змінювати оточуючу дійсність у відповідності з власними потребами, поглядами і цілями, які проявляються в діяльності, навчанні, праці. Цей термін використовується для позначення як інтенсивно плідної роботи по створенню нового, оригінального, так і здатності до народження творчих задумів, до їх втілення у реальність. Для її характеристики необхідно розкрити поняття творчість.

Існує багато визначень цього поняття, але всі вони передають головну думку, що творчість – це продуктивна діяльність, результатом якої є створення чогось нового. В трактовці суті творчої активності виступає істотно значущим твердження Ю.О.Постоногова про те, що між поняттями „активність” і „творчість” існує певний взаємозв'язок і взаємозалежність. Творчість – це діяльність, спрямована не тільки на створення нових за змістом і за формою матеріальних, культурних і духовних цінностей, але і на розвиток самої особистості. Творчість забезпечується посиленою діяльністю особистості, тобто її цілеспрямованою активністю.

Таким чином, творча активність – це властивість особистості, яка проявляється в стані готовності, прагненні до самостійної, оригінальної діяльності і виборі оптимальних шляхів її реалізації.

Творча активність не тільки проявляється, але і розвивається у творчій діяльності, що забезпечує формування її як важливої якості особистості. Суть творчої активності як особистісної якості характеризує ставлення людини до творчої діяльності, в якій яскраво проявляється її індивідуальність. Тому ми вважаємо за доцільне з'ясування поняття „творча діяльність”.

Якщо подивитися на всю діяльність людини, то можна поділити її на два види. Один вид можна назвати репродуктивним, відтворюючим, він тісно пов'язаний з пам'яттю. Його сутність полягає в тому, що людина відтворює і повторює створені і вироблені прийоми поведінки або відновлює сліди від минулих вражень. Тобто діяльність людини не створює нічого нового, її фундаментом є більш чи менш точне повторення того, що було. Легко зрозуміти, яке велике значення має для людини таке збереження минулого досвіду, воно полегшує пристосування людини до оточуючого світу, створює і виробляє постійні звички, що повторюються в однакових умовах. Органічною основою такої діяльності, вважає Л.С.Виготський, є пластичність нервової речовини. Пластичністю називається властивість якої-небудь речовини, що полягає у здібності її змінюватися і зберігати сліди цих змін. Наш мозок і наші нерви, яким притаманна величезна пластичність, легко змінюють свою найтоншу будову і зберігають сліди від цих змін, якщо ці подразнення були достатньо сильними і часто повторювались. Крім відтворюючої, репродуктивної діяльності, існує і інший вид діяльності – діяльність комбінуюча, або творча. Творча діяльність, – за визначенням Л.С.Виготського, – це така діяльність людини, яка створює дещо нове, однаково чи буде створене творчою діяльністю якоюсь річчю зовнішнього світу, чи відомою побудовою розуму чи почуттів, що живе тільки в самій людині. „Саме творча діяльність людини робить її створінням, що звернуте у майбутнє, створює його і видозмінює своє теперішнє”, – вважає Л.С.Виготський [4, 7].

Психологічний аналіз творчої діяльності вказує на її велику складність. Вона виникає не одразу, а дуже повільно і поступово, розвивається з більш елементарних і простіших форм в

більш складні, на кожній віковій сходинці вона має свої особливості, кожному періоду дитинства властива своя форма творчості. Творча діяльність виявляється в безпосередній залежності від інших форм діяльності, зокрема від накопичення досвіду.

Навчально-пізнавальна діяльність сприяє розвитку особистості, розвиває мислення, вміння самостійно одержувати знання та творчі здібності. Вони вчать керувати своєю увагою, розвиває волю, пам'ять, уяву.

Творча активність в діяльності полягає у пошуках нового, в проявленні самостійності при виборі об'єкту роботи, в ступені переробки зразків, в оригінальності способів і наслідків цієї діяльності, в умілому використанні знань, умінь і навичок, в умінні бачити нову задачу в звичайному і повсякденному.

Творча активність не існує як щось статичне, незмінне. Вона постійно змінюється разом з розвитком людини. Особливо інтенсивно формуються практичні вміння і навички. Характер творчої активності, рівні її прояву досить мінливі. Навіть, у одного і того ж студента вона не може проявлятися однаково, вона різна, в залежності від внутрішніх і зовнішніх умов.

Творчу діяльність, яка ґрунтується на комбінуючій властивості мозку, психологія називає уявою чи фантазією. Для того, щоб зрозуміти психологічний механізм уяви і пов'язаної з нею творчої діяльності, а, значить, і творчої активності, краще за все почати із з'ясування того зв'язку, який існує між уявою і реальністю в поведінці людини.

Перша форма зв'язку уяви з дійсністю, зазначає Л.С.Виготський [4, 9], полягає в тому, що будь-яке створення уяви будується із елементів, які взяті із дійсності і знаходяться в минулому досвіді людини. Науковий аналіз найбільш віддалених від дійсності утворень, наприклад, казок, міфів, легенд, снів тощо, переконує нас в тому, що найфантастичніші утворення є не що інше, як комбінація таких елементів, що були взяті із дійсності і зазнали впливу дії нашої уяви. Уява може створювати все нові і нові ступені комбінації, комбінуючи спершу первинні елементи дійсності, вторинно комбінуючи образи фантазії і так далі. Але останніми елементами, із яких створюється найбільш віддалене від дійсності фантастичне уявлення, цими останніми елементами будуть завжди враження дійсності.

Другою формою зв'язку фантазії і реальності є більш складний зв'язок між готовим продуктом фантазії і яким-небудь складним явищем дійсності. Така форма зв'язку стає можливою тільки завдяки чужому чи соціальному досвіду. Уява виконує дуже важливу функцію у поведінці людини – розширює досвід, тому що людина може уявити собі те, чого ніколи не бачила, за чужою розповіддю чи описом може уявити собі те, чого в її безпосередньому особистому досвіді не було. Людина не обмежується вузьким колом і вузькими межами власного досвіду, а може виходити далеко за ці межі, засвоюючи за допомогою уяви чужий історичний чи соціальний досвід. Таким чином утворюється подвійна і взаємна залежність досвіду і уяви. Якщо у першому випадку уява спирається на досвід, то у другому – сам досвід спирається на уяву.

Третьою формою зв'язку між уявою і дійсністю є емоційний зв'язок. Цей зв'язок виявляється подвійно. З одного боку, будь-яке почуття, будь-яка емоція прагнуть перетворитися у відомі образи, які відповідають цьому почуттю. Емоції притаманна здібність підбирати враження, думки і образи, які співзвучні тому настрою, що володіє нами в дану хвилину. Страх, наприклад, виражається не тільки в *фізіологічних змінах в організмі людини*, але також і в тому, що всі враження, які сприймає людина, всі думки знаходяться під його владою. Образи фантазії дають внутрішню мову для наших почуттів. Почуття підбирає окремі елементи дійсності і комбінує їх у зв'язок, внутрішньо обумовлений нашим настроєм, а не зовнішньою логікою *самих цих* образів. Вплив емоційного фактору на комбінуючу фантазію Л.С.Виготський називає законом загального емоційного знаку. Сутність його полягає в тому, що враження чи образи, які мають спільний емоційний знак, мають тенденцію об'єднуватися між собою, не дивлячись на те, що ніякого зв'язку між цими образами наявно не існує. Виходить комбінований витвір уяви, в основі якого лежить загальне почуття чи загальний емоційний знак, який об'єднує різні елементи, що вступили у зв'язок (холодний колір).

Проте, існує і зворотній зв'язок уяви з емоцією. У першому випадку почуття впливають на уяву, а в другому, зворотньому, уява впливає на почуття. Будь-яка побудова фантазії зворотно впливає на наші почуття, і, якщо сама по собі ця побудова не відповідає дійсності, то почуття, що викликане нею, є дійсним і реально переживається людиною.

Залишається ще сказати про четверту, останню форму зв'язку фантазії з реальністю. Побудова фантазії являє собою дещо суттєво нове, чого не було в досвіді людини і яке не відповідає якому-небудь реально існуючому предмету. Проте, прийнявши матеріальне втілення, зробившись річчю, починає реально існувати у світі і впливати на інші речі. Така уява стає дійсністю і обидва фактори – інтелектуальний і емоційний – є однаково необхідними для акту творчості. „Почуття, як і думка, – говорить Л.С.Виготський, – є рушійною силою творчості людини” [4, 16].

Вміння виділити окремі риси складного цілого має значення для всієї роботи над враженнями. Після процесу дисоціації йде процес змін, якому підлягають ці дисоційовані елементи. Враження змінюються, збільшуючи чи зменшуючи свої природні розміри. Пристрасть дітей до перебільшення, як і пристрасть до перебільшення дорослих людей, має дуже глибоке внутрішнє підґрунтя. Воно полягає в тому впливі, який здійснює наше внутрішнє почуття на зовнішні враження. Ми перебільшуємо тому, що хочемо бачити ці речі у перебільшеному вигляді, тому що це відповідає нашій потребі, нашому внутрішньому стану. Наступним моментом у складі процесів уяви є асоціація, тобто об'єднання дисоційованих і змінених елементів. І, нарешті, останнім моментом попередньої роботи уяви є комбінація окремих образів, приведення їх у систему, побудова складної картини. Наступним компонентом, що впливає на розвиток творчої активності студентів є рівень сформованості процесів мислення, розумових дій і операцій.

В потоці зовнішніх подразників звичайно сприймають лише те, що укладається у звичайну схему знань і уявлень, яка вже є, іншу інформацію несвідомо відкидають. Здібність побачити те, що не укладається у межі раніше засвоєного, – це дещо більше, ніж просто спостережливість. Здібність не проходити повз випадкові явища, не вважати їх надокучливою перешкодою, а бачити в них ключ до розкриття таємниць природи, не пов'язана з гостротою зору чи особливостями сітчатки, а є якістю мислення, тому що людина бачить не тільки за допомогою очей, але головним чином за допомогою мозку, – вважає О.Н.Лук. Ця якість мислення є умовою творчості і впливає на творчу активність.

У процесі мислення потрібен послідовний перехід від однієї ланки у ланцюзі міркувань до іншої. Іноді через це не вдається подумки охопити всю картину в цілому, всі міркування від першого до останнього кроку. Проте людина володіє здібністю до згортання довгого ланцюга міркувань і заміни його однією узагальнюючою операцією. Процес згортання розумових операцій – це лише окремий випадок виявлення здібності до заміни декількох понять одним, що належить до більш високого рівня абстрагування, здібності до використання більш емких в інформаційному плані символів. Економне символічне позначення понять і відношень між ними – важлива умова продуктивного мислення. Чітке і коротке символічне позначення не тільки полегшує засвоєння навчального матеріалу. Лаконічний запис вже відомих фактів, теорій – необхідна передумова руху вперед. Ввести елегантний спосіб символізації, витончено передати відомий метод – це є творча діяльність, а здібність до згортання розумових операцій ми теж відносимо до компонентів, що впливають на творчу активність.

Досить суттєвою є здібність застосовувати навичку, набуту при розв'язанні однієї задачі до розв'язання іншої, тобто вміння відділити специфічний аспект проблеми від неспецифічного, що переноситься в інші галузі. Це, по суті, здібність до вироблення узагальнюючих стратегій. Пошуки аналогій – це і є вироблення узагальнюючої стратегії, необхідної умови творчої діяльності.

Звідси випливає, що для творчої діяльності необхідно мати так званий широкий кругозір, знайомство з багатьма галузями знань і культури. Той, хто дуже занурюється у вузьку галузь науки, позбавляє себе аналогій. Тому компонентом, який впливає на розвиток творчої активності, є широта кругозору, постійне його збагачення та вміння використовувати „бічне” мислення. В процесі творчої діяльності необхідне вміння цілісного сприйняття, тобто відірваності від логічного розглядання фактів, щоб представити їх у більш широкому аспекті.

Наступним компонентом, який впливає на творчу активність, є легкість асоціювання при віддаленості асоційованих понять. Ця здібність виявляється, наприклад, у синтезі дотепів. Життєві спостереження показують, що існує певна залежність між почуттям гумору і творчим потенціалом, між гумором і рівнем розвитку інтелекту.

Впливає на творчу активність також пластичність інтелекту як здібність вчасно відмовитись від гіпотези, що не виправдала себе. Слід підкреслити слово „вчасно”. Якщо занадто довго і завзято працювати, виходячи із привабливої, але хибної ідеї, буде втрачено час. А занадто швидка відмова від гіпотези може призвести до того, що буде загублена можливість розв’язання.

Надзвичайно важливою є здібність до оцінки, до вибору однієї із багатьох альтернатив, для її перевірки. Оціночні дії проводяться не тільки після закінчення роботи, але й багаторазово в ході її виконання. Вони є сходинками на шляху творчого пошуку.

Здібність об’єднувати нові відомості з тим, що було відомо раніше, включаючи їх до наявної системи знань, групувати відомості тим чи іншим чином вже в процесі сприйняття – умова здібності до генерації ідей. Чим більше ідей породжує людина, тим більше шансів, що серед них будуть інноваційні ідеї.

Слід відзначити вплив рівня розвитку мови на творчу активність. Спостереження за процесами уяви і мислення виявило їх залежність від розвитку мови, дозволяє вільно почувати себе у галузі вражень, що позначені словами.

Творча активність – це властивість особистості, тому доцільно і необхідно говорити саме про педагогічні впливи на її формування і розвиток. Творча активність не тільки проявляється, але і розвивається у творчій діяльності, що забезпечує формування її як важливої якості особистості. Суть творчої активності, як особистісної якості, характеризує ставлення людини до творчої діяльності, в якій має яскравий прояв її індивідуальність. Тому ми розглядаємо творчу активність молодших школярів як педагогічну проблему. Під педагогічними основами творчої активності ми розуміємо такі: потреби і інтереси; мотиваційна основа; самостійність; вольові якості особистості; наявність високої самооцінки дитини.

Багато дослідників передумовою творчої активності називають самостійність. Активність і самостійність у навчальній роботі взаємопов’язані поняття. Тому ми говоримо про те, що творча активність обов’язково повинна включати самостійність.

Самостійність особистості характеризується двома факторами: по-перше, знаннями, вміннями і навичками, по-друге, ставленням до процесу діяльності, результатів і умов її здійснення, а також зв’язками, які створюються під час діяльності з іншими людьми. Самостійність – це насамперед свідоме мотивування дій та їх обґрунтованість, непадданя чужим впливам, прагненням і здатність чинити відповідно до особистих переконань (С.А.Рубінштейн). З усього сказаного можна зробити висновок, що виховання самостійності є необхідною умовою виховання творчої активності.

У будь-якому процесі діяльності існують певні етапи її здійснення, тобто початок, продовження діяльності і її завершення. Загальнолюдський досвід показує, що найтяжчим є саме початок роботи. Для того, щоб почати, потрібен певний поштовх. Ініціативність – теж риса характеру, яка впливає на творчу активність. До того ж, виховуючи цю рису, можна багато чого досягти.

І ще однією умовою розвитку творчої активності є наявність високої самооцінки тобто створення достатньої впевненості в своїх силах, розумових можливостях. Саме він висунув парадоксальну на перший погляд вимогу до вчителя: „Успіх учня повинен бути не кінцем роботи, а її початком. „Психологи, вивчаючи зв’язок самооцінки з допитливістю, прийшли до висновку, що у студентів з низькою самооцінкою значно знижується пізнавальна. Засовуючи поняття „творча активність”, ми зупинилися на психологічних і педагогічних основах її розвитку. Ними є: рівень розвитку творчої уяви та розумових здібностей, рівень сформованості потреб, мотиваційна основа, вольові якості особистості, самостійність, наявність високої самооцінки дитини.

Суть творчої активності як особистісної якості характеризує ставлення людини до творчої діяльності, в якій яскраво проявляється її індивідуальність. Тому ми розглядаємо творчу активність як педагогічну проблему і ставимо на меті розробку педагогічних і практичних впливів, які сприятимуть її комплексному розвитку.

Розглянувши шляхи вдосконалення творчої активності у навчальному процесі, можна вивести такі закономірності ефективності їх застосування: необхідною умовою стимуляції творчої активності учнів у творчій навчальній діяльності є забезпечення відповідної творчої атмосфери; доброзичливість викладача, відсутність категоричних оцінок і критики на адресу

учнів сприяють прояву його творчої активності; забезпечення умов для вправ і практичного застосування набутих знань, умінь і навичок; використання особистого прикладу творчого підходу до вирішення проблеми; забезпечення учням можливості активно ставити запитання; дотримуватися позиції консультанта, помічника, залишаючи за собою функцію загального контролю, що дає можливість учням будувати творчий процес самостійно.

Творча активність – це властивість особистості, тому доцільно і необхідно говорити саме про педагогічні впливи на її формування і розвиток. До педагогічних основ формування творчої активності ми віднесли потреби і інтереси учнів, мотиваційну основу, самостійність та інші вольові якості особистості, наявність високої самооцінки тощо. Суть творчої активності як особистісної якості характеризує ставлення людини до творчої діяльності, в якій яскраво проявляється її індивідуальність. Творча активність не тільки проявляється, але і розвивається у творчій діяльності.

Література:

1. Скрипченко О.В. Психічний розвиток учня. – К., 1974.
2. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. й доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1991.

УДК 378.147

Прокопенко О.А.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті розглядаються існуючі наукові підходи на проблему формування професійної компетентності, акцентується увага на проблемі професійної компетентності фахівців економічних спеціальностей з визначенням педагогічних та організаційних умов.

Аннотация. В статье рассматриваются существующие научные подходы на проблему формирования профессиональной компетентности, акцентируется внимание на проблеме взаимосвязи личностного и профессионального развития будущего специалиста.

Annotation. In the article existent scientific approaches are examined on the problem of forming of professional competence attention aksentuetsya on the problem of intercommunication of personality and professional development of future specialist.

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні, обумовлене приєднанням до єдиного загальноєвропейського освітнього і наукового простору, її гуманізація вимагають оптимізації взаємовідносин особистості і соціуму, забезпечення ефективного розкриття індивідуальності кожного студента. На цьому шляху перед сучасною вищою школою, яка готує спеціалістів економічного профілю, постало завдання поєднання професійної підготовки та створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України.

Як вважає П.Сікорський, „вузько профільні спеціалісти спрямували свої зусилля на виконання державних виробничих програм, а не на розвиток суспільства і самих себе”[4. 420]. Однак, удосконалення освітнього процесу, спрямоване на більш продуктивну його форму, стає можливим лише за рахунок модернізації, модифікації та раціоналізації традиційного освітнього процесу [1, 146]. Механізм підготовки майбутнього фахівця вимагає перетворень не тільки на рівні впровадження нових напрямів професійної підготовки, а й глобального переосмислення вже існуючих умов процесу їхнього навчання.

Знання, уміння та навички майбутніх економістів, які формуються під час фахової підготовки, повинні не тільки віддзеркалювати її зміст, а й спрямовувати увагу студента на розуміння своєї професійної належності.

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування сутності і структури професійної компетентності фахівців економічних спеціальностей з визначенням педагогічних та організаційних умов її формування під час професійної підготовки.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Деякі аспекти формування професійної компетентності фахівців відображались у психолого-педагогічній літературі у роботах таких авторів, як В.А.Болотова, А.П.Беляєва, І.О.Зимня,